

विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि नेपाल शिक्षा समूह (गठन तथा सञ्चालन) निर्देशिका, २०८०

विद्यालयस्तरको शिक्षालाई नियमित तथा भरपर्दो किसिमबाट सञ्चालन गर्न, विपद्बाट शिक्षा क्षेत्रमा पर्ने प्रभावलाई व्यवस्थापन गरी आपत्कालीन अवस्थामा बालबालिकाको पठनपाठनलाई नियमित बनाई विपद्को प्रभाव शिक्षण सिकाइमा कमभन्दा कम गर्न, विपद्को समयमा सरकारी, गैरसरकारी तथा विकास साझेदारलाई परिचालन गरी बालबालिकाको अध्ययन अध्यापनलाई समयमै निरन्तरता दिई शैक्षिक उपलब्धि हासिल गर्न नेपाल शिक्षा समूहको गठन गरी शिक्षण सिकाइमा प्रभावकारिता ल्याउन वाञ्छनीय भएकोले,

शिक्षा नियमावली, २०५९ को नियम १९२ को खण्ड (ड) बमोजिम शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयले यो निर्देशिका जारी गरेको छ।

परिच्छेद -१

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ: (१) यस निर्देशिकाको नाम “विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि नेपाल शिक्षा समूह (गठन तथा सञ्चालन) निर्देशिका, २०८०” रहेको छ।

(२) यो निर्देशिका शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालयबाट स्वीकृत भएको मितिदेखि लागू हुनेछ।

२. परिभाषा: (१) विषय वा प्रसङ्गले अर्को अर्थ नलागेमा यस निर्देशिकामा,-

(क) “ऐन” भन्नाले शिक्षा ऐन, २०२८ सम्झनुपर्छ।

(ख) “केन्द्र” भन्नाले शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्र सम्झनुपर्छ।

(ग) “निर्देशिका” भन्नाले “विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि नेपाल शिक्षा समूह (गठन तथा सञ्चालन) निर्देशिका, २०८०” सम्झनुपर्छ।

(घ) “नियमावली” भन्नाले शिक्षा नियमावली, २०५९ सम्झनुपर्छ।

(ङ) “मन्त्रालय” भन्नाले शिक्षा, विज्ञान तथा प्रविधि मन्त्रालय सम्झनुपर्छ।

(च) “नेपाल शिक्षा समूह” भन्नाले विद्यालय शिक्षाका लागि यस निर्देशिका बमोजिम गठन हुने संघीय शिक्षा समूह सम्झनुपर्छ र सो शब्दले प्रदेश सरकार तथा स्थानीय तहमा गठन हुने प्रदेश तथा स्थानीय शिक्षा समूहलाई समेत जनाउँछ।

(छ) “सरोकारवाला” भन्नाले विद्यालय शिक्षासँग सरोकारराख्ने निकाय सम्झनुपर्छ र सो शब्दले सामुदायिक, सार्वजनिक, संस्थागत विद्यालयका शिक्षक, अभिभावक, विद्यार्थी, सञ्चालक तथा विद्यालय शिक्षाको सुधारमा समर्पित व्यक्तिलाई समेत जनाउँछ।

परिच्छेद-२
उद्देश्य, लक्ष्य तथा कार्यपद्धति

३. **निर्देशिकाको उद्देश्य:-** यस निर्देशिकाको उद्देश्य देहाय बमोजिम रहेका छन्:-

- (क) विद्यालय शिक्षाको सुधारका लागि आवश्यक सहजीकरण गर्ने,
- (ख) विपद् वा प्राकृतिक प्रकोपका कारण विद्यालयको पठन पाठनमा समस्या भएमा सोको सहजीकरण गर्ने,
- (ग) शिक्षा क्षेत्रको गुणस्तर कायम गरी यस क्षेत्रको विकासका लागि आवश्यक सहजीकरण गर्ने,
- (घ) शिक्षण सिकाइ वृद्धिका लागि समूहगत रूपमा कार्य गर्ने,
- (ङ) विपद् वा अन्य कुनै प्राकृतिक प्रकोपको कारण शिक्षण सिकाइ प्रभावित हुने अवस्थामा प्रचलित कानून बमोजिम संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहसँग समन्वयात्मक रूपमा रही शैक्षिक उन्नयनका लागि आवश्यक कार्य गर्ने,
- (च) विद्यालय शिक्षाको क्षेत्रमा संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको समन्वयमा नेपाल शिक्षा समूहको परिचालनमार्फत शिक्षण सिकाइलाई व्यवस्थित, उपलब्धिमूलक र प्रभावकारी बनाउने,
- (छ) नेपाल शिक्षा समूहमा आबद्ध सबै सरोकारवाला निकायलाई क्रियाशील बनाउने।

४. **लक्ष्य** : (१) विद्यालयमा हुनसक्ने प्राकृतिक प्रकोपका समयमा प्रचलित कानून बमोजिम समन्वय गरी सोको पूर्वतयारी, प्रतिकार्य योजना तथा कार्यान्वयन गर्नु निर्देशिकाको मुख्य लक्ष्य रहेको छ।

(२) यस निर्देशिकाका अन्य लक्ष्य देहाय बमोजिम रहेका छन् :-

- (क) विद्यालयमा विपद्बाट हुनसक्ने क्षति तथा प्रतिकूल प्रभावको सामना गर्न आवश्यक योजना तथा कार्यका लागि सहजीकरण गर्ने ,
- (ख) विपद्का समयमा जिम्मेवारी बाँडफाँड गरी योजना कार्यान्वयन गर्ने,
- (ग) स्रोतको सङ्कलनमा प्रचलित कानून अन्तर्गत रही सहजीकरण गर्ने,
- (घ) नेपाल शिक्षा समूहका सदस्यको जिम्मेवारी स्पष्ट गरी योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा सहजीकरण गर्ने,
- (ङ) नेपाल शिक्षा समूहमा क्रियाशील संस्था, निकाय, व्यक्तिले मानवता, निष्पक्षता, तटस्थता, सहभागिता, समावेशिता, पारदर्शिता, गोपनीयता, स्वतन्त्रतासहितका मान्यता लागू गर्ने,

- (च) उमेर, शारीरिक तथा मानसिक अवस्था अनुसार फरक क्षमता भएका बालबालिकाका लागि भौतिक सुविधा, शैक्षिक सामग्री र सिकाइ विधिको आवश्यकताको पहिचान गरी परिपूर्ति गर्न सहयोग गर्ने,
- (छ) मानवीय सहायतासम्बन्धी कार्य गर्दा प्रचलित कानून बमोजिम गठित निकाय तथा अधिकारीको समन्वय तथा निर्देशनमा रही कार्य गर्ने,
- (ज) सम्बन्धित समुदायको संस्कृति एवम् परम्पराप्रति सम्वेदनशील भई काम गर्ने,
- (झ) मानवीय सहायतालाई समुदायका असल अभ्याससँग मूलप्रवाहीकरण गर्ने।

५. कार्यपद्धति: (१) नेपाल शिक्षा समूहले शिक्षा क्षेत्रको विपद् पूर्वतयारी र प्रतिकार्यमार्फत् नेपालको शिक्षा प्रणालीको विकासको दूरदृष्टि र लक्ष्यमा योगदान गर्ने कार्यपद्धति अपनाउनुपर्ने छ।

(२) नेपाल शिक्षा समूह परिचालन हुने तह अनुसार संघ, प्रदेश, जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति र स्थानीय तहको समग्र विपद् पूर्वतयारी र प्रतिकार्य योजनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न शिक्षा क्षेत्रमा विपद् पूर्वतयारी र प्रतिकार्यका क्रियाकलापहरू तय गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने छ।

(३) नेपाल शिक्षा समूहले विपद् अगावै, विपद्को समयमा र विपद् पश्चात् गर्नुपर्ने क्रियाकलाप सिलसिलेवाररूपमा समावेश गर्नुपर्ने छ।

(४) विपद् प्रभावित तथा जोखिममा रहेका समुदायका बालबालिकाको सिकाइको निरन्तरता कायम गर्न अन्तरसम्बन्धित विषयक्षेत्रका समूहसँग समन्वय र सहकार्य गर्नुपर्ने छ।

(५) आपत्कालीन अवस्थामा सिकाइ निरन्तरतासम्बन्धी कार्य तथा विपद् पश्चात् पुनर्निर्माण चरणमा सुरक्षित शैक्षिक वातावरण र सिकाइ निरन्तरतालाई सहयोग पुग्ने गरी क्रियाकलापको तर्जुमा गर्नुपर्ने छ।

(६) संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहका शिक्षा समूहको कार्यक्रम तथा योजनामार्फत नेपालको दीर्घकालीन शैक्षिक विकाससँग सामञ्जस्यता कायम गर्नुपर्ने छ।

परिच्छेद-३

शिक्षा समूहको गठन तथा सञ्चालन

६. नेपाल शिक्षा समूह: (१) विद्यालय क्षेत्रको पर्नसक्ने विपद्को समयमै व्यवस्थापन गरी यसबाट पर्ने असरलाई न्यूनीकरण गरी अध्ययन अध्यापनलाई समयमै सुचारु गर्न शिक्षाक्षेत्रमा क्रियाशील सरकारी, अन्तरसरकारी तथा अन्य व्यक्तित्व सम्मिलित नेपाल शिक्षा समूह रहने छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समूह संघमा केन्द्रमा संघीय शिक्षा समूहको नामबाट गठन हुनेछ भने प्रदेश तथा स्थानीय तहमा आवश्यकता अनुसार प्रदेश शिक्षा समूह तथा स्थानीय शिक्षा समूह गठन हुन सक्नेछ । यसरी गठन हुने समूहलाई समुच्चरूपमा नेपाल शिक्षा समूह भनिने छ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम प्रदेश तथा स्थानीय तहमा समेत त्यस्तो समूह गठन भएमा तिनको सम्बन्ध तथा समन्वयको आधार अनुसूची-१ मा व्यवस्था भए बमोजिम हुने छ ।

७. **संघीय शिक्षा समूह:** (१) शिक्षा क्षेत्रको निरन्तर सुधार गरी शैक्षिक उपलब्धि हासिल गर्न तथा विपद्का समयमा आवश्यक सहजीकरण गरी शैक्षिक गतिविधि सञ्चालनका लागि सहयोग पुऱ्याउन संघीय शिक्षा समूह रहने छ ।

(२) संघीय शिक्षा समूहमा देहाय बमोजिमका निकायको संस्थागत प्रतिनिधित्व रहने छ:-

(क) शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्रको महानिर्देशक	-संयोजक
(ख) पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको महानिर्देशक	-सदस्य
(ग) शैक्षिक गुणस्तर परीक्षण केन्द्रको महानिर्देशक	-सदस्य
(घ) प्रतिनिधि, मन्त्रालय	-सदस्य
(ङ) प्रतिनिधि, महिला बालबालिका तथा ज्येष्ठ नागरिक मन्त्रालय	-सदस्य
(च) प्रतिनिधि, संघीय मामिला तथा सामान्य प्रशासन मन्त्रालय	-सदस्य
(छ) अध्यक्ष वा निजले तोकेको प्रतिनिधि नेपाल शिक्षक महासंघ	-सदस्य
(ज) प्रतिनिधि, युनिसेफ नेपाल	-सदस्य
(झ) प्रतिनिधि, सेभ द चिल्ड्रेन	- सदस्य
(ञ) प्रतिनिधि,नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको संघीय कार्यसमिति	-सदस्य
(ट) प्रतिनिधि, राष्ट्रिय अपाङ्ग महासंघ	-सदस्य
(ठ) प्रतिनिधि, शिक्षा पत्रकार समूह	-सदस्य
(ड) विद्यालय शिक्षामा कार्यरत अन्तराष्ट्रिय गैरसरकारी संस्थाको तर्फबाट संयोजकले मनोनीत गरेको प्रतिनिधि एक जना	-सदस्य
(ढ) प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई विपद् व्यवस्थापन तथा शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था, शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत निजी क्षेत्र, अपाङ्गता, महिला तथा जोखिममा रहेका बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत संस्था, शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत निजी तथा सार्वजनिक शैक्षिक वा तालिम प्रदायक	

संस्था वा शैक्षिक क्षेत्र सम्बन्धित संस्थाहरूका सङ्गठन वा सञ्जालका राष्ट्रिय समिति वा सो सरहका सङ्गठनको प्रतिनिधित्व हुने गरी संयोजकले मनोनीत गरेका प्रतिनिधि -सदस्य

(ण) महाननिर्देशकले तोकेको केन्द्रको उपमहानिर्देशक -सदस्य सचिव

(३) उपदफा (१) बमोजिमको समूहको बैठक सामान्यतया तीन महिनामा एक पटक संयोजकले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्ने छ।

(४) समूहको बैठकमा संयोजकले शिक्षा क्षेत्रका सरोकारवाला संस्था, व्यक्तिलाई आमन्त्रण गर्नसक्ने छ।

(५) संघीय शिक्षा समूहमा संस्थागत समूहबाट प्रतिनिधित्व गर्ने विकास साझेदारमध्येका प्रतिनिधिलाई सह संयोजकको जिम्मेवारी दिनसक्ने छ।

(६) संघीय शिक्षा समूहले केन्द्रको स्वीकृत वार्षिक कार्यक्रममार्फत कार्य गर्दा बाहेक अन्य कुनै पनि विषयमा नेपाल सरकारलाई आर्थिक दायित्व पर्ने गरी कुनै कार्य गर्ने गराउने छैन।

तर समूहमा आबद्ध संस्थागत प्रतिनिधित्व गर्ने निकायले प्रचलित कानूनको परीधिभिन्न रही शैक्षिक उन्नयनका लागि कुनै कार्य गर्न गराउन बाधा पर्ने छैन।

(७) संघीय शिक्षा समूहको कार्य सञ्चालन विधि समूहको नियमित बैठक तथा आन्तरिक परिचालन, विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य सहयोग, नियमित पठन पाठनमा सहजीकरणमा सीमित भई समूहको निर्णय बमोजिममात्र हुनसक्ने छ।

द. संघीय शिक्षा समूहको काम तथा कर्तव्य : (१) संघीय शिक्षा समूहको काम तथा कर्तव्य देहाय बमोजिम हुनेछ:-

(क) विद्यालय शिक्षाको प्रभावकारिताका लागि स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने,

(ख) विपद्को समयमा शैक्षिक गतिविधि सञ्चालनका लागि आवश्यक सहजीकरण गर्ने.

(ग) विपद्को समयमा सम्बन्धित निकायको समन्वयमा रही शिक्षण प्रशिक्षणका लागि आवश्यक सामग्रीको सङ्कलन गर्ने,

(घ) शिक्षा क्षेत्रमा हुनु पर्ने सुधारका लागि केन्द्रलाई आवश्यक सुझाव दिने,

(ङ) प्रदेश तथा स्थानीयस्तरमा शैक्षिक सुधारका लागि गठित शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने,

- (च) विपद्को समयमा गर्नुपर्ने कार्य, प्रभावित हुने बालबालिकाको विवरण सङ्कलन गर्ने र विपद्को समयमा प्रभावित बालबालिकालाई व्यवस्थापनका लागि सहजीकरण गर्ने,
- (छ) संघीय शिक्षा समूहको उद्देश्य हासिल गर्न अन्य आवश्यक कार्य गर्ने,
- (ज) सामान्य विपद्, मध्यम विपद् ठुलो विपद् तथा महाविपद्का समयमा प्रचलित कानून बमोजिम प्रदेश, स्थानीय तह तथा अन्य सम्बन्धित निकायको समन्वयमा रही कार्य गर्ने।
- (२) संघीय शिक्षा समूहले आवश्यकता अनुसार अन्य सरोकारवालासँग समन्वय एवम् सहजीकरण गर्न सक्नेछ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम सरोकारवालासँग सहजीकरण गर्दा निर्णय बमोजिम मात्र गर्नुपर्ने छ।

(४) संघीय शिक्षा समूहको निर्णय सदस्य सचिवले प्रमाणित गर्ने छ।

(५) संघीय शिक्षा समूहले शिक्षण सिकाइका अतिरिक्त आपत्कालीन समयमा उद्धारसहितका विषयमा समन्वयकारीरूपमा आवश्यक कार्यगर्ने छ।

(६) विपद् व्यवस्थापनका चरणमा प्रदेश शिक्षा समूह र स्थानीय शिक्षा समूहसँग समन्वय एवम् सहकार्य गर्नुपर्ने छ।

(७) संघीय शिक्षा समूहले विपद्को समयको प्रचलित कानून बमोजिम सम्बन्धित निकायको समन्वयमा समूहबाट निर्णय गरी परिचालित हुनुपर्ने छ।

९. **प्रदेश शिक्षा समूह:** (१) प्रदेशागतरूपमा शिक्षा क्षेत्रको निरन्तर सुधार गरी शैक्षिक उपलब्धि हासिल गर्न तथा विपद्का समयमा आवश्यक सहजीकरण गरी शैक्षिक गतिविधि सञ्चालनका लागि सहयोग पुऱ्याउन प्रचलित कानून बमोजिम हुने गरी प्रदेशले प्रदेश शिक्षा समूह गठन गर्नसक्ने छ।

(२) प्रदेश शिक्षा समूहको गठन हुँदा देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) प्रदेशको शिक्षा विषय हेर्ने मन्त्रालयको सचिव —संयोजक

(ख) प्रदेशको महिला बालबालिका विषय हेर्ने मन्त्रालयको प्रतिनिधि —सदस्य

(ग) सामुदायिक विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष मध्ये संयोजकले मनोनीत गरेको एक जना —सदस्य

(घ) नेपाल शिक्षक महासंघको प्रदेश अध्यक्ष वा निजले तोकेको प्रतिनिधि —सदस्य

(ड) प्रतिनिधि, नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको प्रदेश समिति —सदस्य

(च) विद्यालय शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत अन्तरसरकारी निकायको प्रदेश प्रतिनिधि —सदस्य

(छ) राष्ट्रिय अपाङ्ग महासंघको प्रदेश प्रतिनिधि, —सदस्य

(ज) युनिसेफ र सेभ द चिल्ड्रेनका एक एक जना प्रतिनिधि —सदस्य

(झ) शिक्षा पत्रकार समूहको प्रदेश प्रतिनिधि —सदस्य

(ञ) प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई विपद् व्यवस्थापन तथा शिक्षा क्षेत्रमा

कार्यरत राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था, शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत निजी क्षेत्र, अपाङ्गता, महिला तथा जोखिममा रहेका बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत संस्था, शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत निजी तथा सार्वजनिक शैक्षिक वा तालिम प्रदायक संस्था वा शैक्षिक क्षेत्र सम्बन्धित संस्थाहरूका सङ्गठन वा सञ्जालका राष्ट्रिय समिति वा सो सरहका सङ्गठनको प्रतिनिधित्व हुने गरी संयोजकले मनोनीत गरेको दुई जना — सदस्य

(ट) संयोजकले तोकेको प्रदेशको शिक्षा विषय हेर्ने मन्त्रालयको वरिष्ठ

अधिकृत

— सदस्य सचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समूहको बैठक सामान्यतया तीन महिनामा एक पटक संयोजकले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्ने छ।

(३) समूहको बैठकमा संयोजकले शिक्षा क्षेत्रका सरोकारवाला संस्था, व्यक्तिलाई आमन्त्रण गर्न सक्ने छ।

(४) प्रदेश शिक्षा समूहको बैठकको कार्यविधि समूह आफैँले निर्धारण गरे बमोजिम हुने छ।

(५) प्रदेश शिक्षा समूहले वार्षिक स्वीकृत कार्यक्रममार्फत कार्य गर्दा बाहेक अन्य कुनै पनि विषयमा प्रदेश सरकारलाई आर्थिक दायित्व पर्ने गरी कुनै कार्य गर्ने गराउने छैन।

(६) प्रदेश शिक्षा समूहको कार्य सञ्चालन विधि समूहको नियमित बैठक तथा आन्तरिक परिचालन, विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य सहयोग, नियमित पठन पाठनमा सहजीकरणमा सीमित भई समूहको निर्णय बमोजिम मात्र हुन सक्नेछ।

१०. प्रदेश शिक्षा समूहको काम तथा कर्तव्य : (१) प्रदेश शिक्षा समूहको काम तथा कर्तव्य देहाय बमोजिम हुनेछः-

- (क) प्रदेशभित्रका विद्यालय शिक्षाको प्रभावकारिताका लागि स्थानीय तहसँग समन्वय गर्ने,
- (ख) प्रदेशभित्र विपद्को समयमा शैक्षिक गतिविधि सञ्चालनका लागि आवश्यक सहजीकरण गर्ने.
- (ग) विपद्को समयमा सम्बन्धित निकायको समन्वयमा रही शिक्षण प्रशिक्षणका लागि आवश्यक सामग्रीको सङ्कलन गर्ने,
- (घ) शिक्षा क्षेत्रमा हुनुपर्ने सुधारका लागि आवश्यक सुझाव दिने,
- (ङ) प्रदेश तथा स्थानीयस्तरमा शैक्षिक सुधारका लागि गठित शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने,
- (च) विपद्को समयमा गर्नुपर्ने कार्य, प्रभावित हुने बालबालिकाको विवरण सँकलन गर्ने र विपद्को समयमा प्रभावित बालबालिकालाई व्यवस्थापनका लागि सहजीकरण गर्ने,
- (छ) प्रदेश शिक्षा समूहको उद्देश्य हासिल गर्न अन्य आवश्यक कार्य गर्ने।

(२) प्रदेश शिक्षा समूहले आवश्यकता अनुसार शिक्षा क्षेत्रका सरोकारवालासँग समन्वय एवम् सहजीकरण गर्नसक्ने छ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम समन्वय गर्दा प्रदेश शिक्षा समूहको निर्णय बमोजिम गर्नुपर्ने छ।

(४) प्रदेश शिक्षा समूहको निर्णय सदस्य सचिवले प्रमाणित गर्ने छ।

(५) प्रदेश शिक्षा समूहले शिक्षण सिकाइका अतिरिक्त आपत्कालीन समयमा उद्धारसहितका विषयमा समन्वयकारीरूपमा आवश्यक कार्यगर्ने छ।

(६) विपद् व्यवस्थापनका चरणमा प्रदेशमा क्रियाशील सम्बन्धित विषयक्षेत्रका समूह, प्रदेश शिक्षा समूह र स्थानीय तह शिक्षा समूहसँग समन्वय एवम् सहकार्य गर्नुपर्ने छ।

(७) प्रदेश शिक्षा समूहले विपद्को समयमा अन्य निर्णय गरी समूहका सदस्य तथा सम्बन्धित निकाय परिचालित हुने व्यवस्था गर्नुपर्ने छ।

११. स्थानीय शिक्षा समूह: (१) स्थानीय तहमा तहगत रूपमा शिक्षा क्षेत्रको निरन्तर सुधार गरी शैक्षिक उपलब्धि हासिल गर्न तथा विपद्का समयमा आवश्यक सहजीकरण गरी शैक्षिक गतिविधि

सञ्चालनका लागि सहयोग पुऱ्याउन स्थानीय तहले आवश्यकता अनुसार समन्वय गरी स्थानीय तह शिक्षा समूह गठन गर्नसक्ने छ।

(२) स्थानीय शिक्षा समूहको गठन हुँदा देहाय बमोजिम हुने गरी गठन गर्नुपर्ने छः-

- (क) स्थानीय तहको उप प्रमुख वा उपाध्यक्ष -संयोजक
- (ख) स्थानीय तहको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत -सदस्य
- (ग) स्थानीय तहको स्वास्थ्य तथा जनसङ्ख्या शाखा प्रमुख -सदस्य
- (घ) संयोजकले मनोनीत गरेको विद्यालय व्यवस्थापन समितिको अध्यक्ष दुई जना -सदस्य
- (घ) संयोजकले मनोनीत गरेको सामुदायिक विद्यालयको दुई र संस्थागत विद्यालयको एक जना प्रधानाध्यापक -सदस्य
- (ङ) नेपाल रेडक्रस सोसाइटीको स्थानीय प्रतिनिधि -सदस्य
- (च) विद्यालय शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत अन्तरसरकारी निकायको स्थानीय प्रतिनिधि-सदस्य
- (छ) राष्ट्रिय अपाङ्ग महासंघको स्थानीय प्रतिनिधि, -सदस्य
- (ज) पत्रकार संघको स्थानीय प्रतिनिधि -सदस्य
- (झ) प्रचलित कानून बमोजिम दर्ता भई विपद् व्यवस्थापन तथा शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत राष्ट्रिय गैरसरकारी संस्था, शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत निजी क्षेत्र, अपाङ्गता, महिला तथा जोखिममा रहेका बालबालिकाको क्षेत्रमा कार्यरत संस्था, शिक्षा क्षेत्रमा कार्यरत निजी तथा सार्वजनिक शैक्षिक वा तालिम प्रदायक संस्था वा शैक्षिक क्षेत्र सम्बन्धित संस्थाहरूका सङ्गठन वा सञ्जालका स्थानीय समिति वा सो सरहका सङ्गठनको प्रतिनिधित्व हुने गरी संयोजकले मनोनीत गरेको दुई जना -सदस्य
- (ञ) स्थानीय तहको शिक्षा शाखा प्रमुख -सदस्य सचिव

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समूहको बैठक सामान्यतया तीन महिनामा एक पटक संयोजकले तोकेको मिति, समय र स्थानमा बस्ने छ।

(३) समूहको बैठकमा संयोजकले शिक्षा क्षेत्रका सरोकारवाला अभिभावक, सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालय व्यवस्थापन समितिका अध्यक्ष वा प्रतिनिधि, विद्यालयका शिक्षक, अन्य कुनै संघ संस्थाका प्रतिनिधि वा अन्य भद्रभलादमीलाई आमन्त्रण गर्नसक्ने छ।

(४) स्थानीय तहको शिक्षा समूहको कार्य सञ्चालन विधि समूहको नियमित बैठक तथा आन्तरिक परिचालन, विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य सहयोग, नियमित पठन पाठनमा सहजीकरणमा सीमित भई समूहको निर्णय बमोजिममात्र हुनसक्ने छ।

१२. स्थानीय शिक्षा समूहको काम तथा कर्तव्य : (१) स्थानीय शिक्षा समूहको काम तथा कर्तव्य देहाय बमोजिम हुनेछः-

(क) स्थानीय तहभित्रका विद्यालय शिक्षाको प्रभावकारिताका लागि शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइ, विद्यालय, विद्यालय व्यवस्थापन समितिसँग समन्वय गर्ने,

(ख) स्थानीय तहभित्र विपद्को समयमा शैक्षिक गतिविधि सञ्चालनका लागि आवश्यक सहजीकरण गर्ने.

(ग) विपद्को समयमा सम्बन्धित निकायको समन्वयमा रही शिक्षण प्रशिक्षणका लागि आवश्यक सामग्रीको सङ्कलन गर्ने,

(घ) शिक्षा क्षेत्रमा हुनु पर्ने सुधारका लागि आवश्यक सुझाव दिने,

(ङ) स्थानीयस्तरमा शैक्षिक सुधारका लागि गठित शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित निकायसँग समन्वय गर्ने,

(च) विपद्को समयमा गर्नुपर्ने कार्य, प्रभावित हुने बालबालिकाको विवरण सङ्कलन गर्ने र विपद्को समयमा प्रभावित बालबालिकालाई व्यवस्थापनका लागि सहजीकरण गर्ने,

(छ) स्थानीय शिक्षा समूहको उद्देश्य हासिल गर्न अन्य आवश्यक कार्य गर्ने।

(२) स्थानीय शिक्षा समूहले अन्य सरोकारवालसँग समन्वय एवम् सहजीकरण गर्नसक्ने छ।

(३) शिक्षा समूहका कार्यमा स्थानीय तहलाई आर्थिक दायित्व पर्ने गरी कुनै कार्य गर्ने गराइने छैन।

परिच्छेद-४

विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना

१३. पूर्वतयारी र प्रतिकार्यको कार्य : (१) शिक्षा समूहले विद्यालयको विपद्को पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यको योजना सम्बन्धी कार्य गर्नेछ।

(२) आपत्कालीन अवस्थामा प्रकोपपछि दुई हप्ताको अवधिमा सुरक्षित पठनपाठन तथा सिकाइको वातावरण एवम् बालबालिका र शिक्षकको दैनिकी पुनःस्थापनासम्बन्धी कार्य गर्नुपर्ने छ।

(३) विपद् प्रभावित विद्यालयमा उमेर समूह, अपाङ्गता भएका र विपन्न परिवारका बालबालिकालाई सुरक्षित पठनपाठन तथा सिकाइको वातावरणसम्बन्धी कार्य गरिनेछ।

(४) बालबालिकालाई प्रकोपबाट बच्ने ज्ञान, सिप तथा मनोसामाजिक परामर्श प्रदान गर्नुपर्ने छ।

१४. योजना तर्जुमा विधि र प्रक्रिया: विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयारी गर्दा देहाय बमोजिमको प्रक्रिया अपनाई गरिनेछ:-

(क) शिक्षा क्षेत्रको विपद् जोखिमको लेखाजोखा गर्ने,

(ख) शिक्षा क्षेत्रको विपद् जोखिमका आधारमा हुनसक्ने विपद् र सम्भावित प्रभावको परिदृष्य विवरण तयार गर्ने,

(ग) शिक्षा क्षेत्रको विपद् परिस्थितिको प्रभावकारीरूपमा व्यवस्थापन गर्न आवश्यक पर्ने स्रोतसाधन लगायतका क्षमताको आँकलन गर्ने,

(घ) सम्बन्धित तहमा उपलब्ध स्रोतसाधन र विद्यमान क्षमताको मूल्याङ्कन गर्ने,

(ङ) योजना स्वीकृत भएपछि कार्यान्वयन गर्ने।

१५. जोखिम विश्लेषण र विपद् परिदृष्य: (१) विद्यालय शिक्षा क्षेत्रमा बहुप्रकोप सम्मुखता, सङ्कटासन्नता र विपद् जोखिमको लेखाजोखा सम्बन्धी कार्य गरिने छ।

(२) स्थानीय तहमा शिक्षा क्षेत्रको प्रकोपको प्रकृति, मात्रा र अन्य परिस्थिति अनुसार विपद् जोखिम एवम् यसबाट पर्न सक्ने प्रभावको विश्लेषण गरिने छ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम कार्य गर्दा विद्यालयको भौगोलिक स्थान, परिसर र प्रकोप सम्मुखता, विद्यालय भवन एवम् कक्षाकोठाको भौतिक संरचना, खानेपानी र शौचालय, विद्यालय पहुँचमार्ग, स्वास्थ्य तथा सरसफाइ सम्बन्धी लेखाजोखा तथा जानकारी प्राप्त गर्नुपर्ने छ।

(४) केन्द्र, प्रदेश तथा स्थानीय तहका समूहले स्थानीय तहको समग्र विवरणको आधारमा जोखिमको विश्लेषण गर्नुपर्ने छ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम विश्लेषण गर्दा जोखिममा रहेका विद्यालय भवन तथा कक्षाकोठाको सङ्ख्या, अवस्था, शिक्षा क्षेत्रको योजना, बालबालिकाको अवस्थाका सम्बन्धमा शिक्षा क्षेत्रको विपद् जोखिम मूल्याङ्कन प्रतिवेदनका आधारमा लिन सकिने छ।

(६) सम्बन्धित तहको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार भएको भए उक्त योजनामा भएका शिक्षा क्षेत्रसँग सम्बन्धित जानकारीलाई गरी विश्लेषण र अद्यावधिक गर्नुपर्ने छ।

(७) प्रकोपको सम्भावना र त्यसले पार्नसक्ने प्रभावका आधारमा विपद् जोखिम विश्लेषण गर्दा उच्च, मध्यम, न्यून, अति न्यून बमोजिम गर्नुपर्ने छ।

१६. आवश्यकता तथा क्षमता विश्लेषण: (१) जोखिम विश्लेषणका आधारमा विपद् परिस्थितिको प्रभावकारी रूपमा प्रतिकार्य गर्न आवश्यक पर्ने स्रोतसाधनको आँकलन गर्नुपर्ने छ।

(२) विपद् परिस्थितिमा प्रभावकारी प्रतिकार्य गर्नका लागि निर्धारित तथा स्वीकृत मापदण्ड बमोजिम आवश्यक जनशक्ति, सामग्री, प्रविधि, भौतिक संरचना र अन्य स्रोतसाधनको आँकलन गर्नुपर्ने छ।

(३) सामान्य, महाविपद् र सबैभन्दा बढी संभावित विपद् परिदृष्यको (best, worst and most likely disaster scenarios) सामना गर्नुपर्ने छ।

(४) प्रत्येक तहका नेपाल शिक्षा समूहसँगका क्षमताको लेखा जोखा गर्नुपर्ने छ।

(५) उपदफा (४) बमोजिमको क्षमताको विवरण केन्द्रको इन्टिग्रेटेड एजुकेशन म्यानेजमेण्ट इन्फरमेसन सिस्टम (IEMIS) मा राखी सार्वजनिकरूपमा उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्नसकिने छ।

१७. स्रोतसाधन व्यवस्थापन: (१) विपद् परिदृष्य बमोजिमको आवश्यकता भन्दा सम्बन्धित तहमा उपलब्ध स्रोतसाधन कम भएमा अपुग स्रोतसाधन जुटाउन नेपाल शिक्षा समूहले आवश्यक कार्य गर्नुपर्ने छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कार्य गर्दा समूह सदस्यसँग छलफल, लेखाजोखा, परिमाण आँकलन, आपत्कालीन योजनामा उपयोग गर्न सकिने सम्भावनाको लेखाजोखा र उपलब्ध हुन सक्ने स्रोतसाधनको आँकलन गर्नुपर्ने छ।

(३) प्रचलित कानून बमोजिम विपद् व्यवस्थापनका लागि स्थापित कोषबाट सक्रम माग गरी आवश्यक व्यवस्था गर्नसकिने छ।

(४) नेपाल शिक्षा समूहहरूबीच समन्वय गरी विपद्को समयमा नेपाल सरकारबाट निर्धारित विधि र प्रक्रिया बमोजिम आवश्यक सामग्री, प्रविधि तथा अन्य स्रोत साधनको व्यवस्थापन गर्नुपर्ने छ।

१८. पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना : (१) विद्यालयको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमा प्रक्रियासँग सामञ्जस्य हुने गरी शिक्षा क्षेत्रको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार गर्नुपर्ने छ। विपद् पूर्वतयारी प्रतिकार्य योजनाको ढाँचा अनुसूची-२ बमोजिम हुने छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको पूर्व तयारी तथा विपद् कार्य योजनामा आधारभुत तथा सामान्य पूर्वतयारी सम्बन्धित क्रियाकलाप, पूर्वानुमानमा आधारित पूर्वतयारी तथा अग्रिम प्रतिकार्यका क्रियाकलाप, प्रकोपको उद्गम, प्रकृति र त्यसबाट उत्पन्न हुनसक्ने विपद् परिस्थिति, पठनपाठन, सिकाइ निरन्तर गर्ने योजना, अनपेक्षित क्षति तथा प्रतिकूल प्रभावको सामना गर्न भैपरी योजना, विपद्को स्तर अनुसार प्रतिकार्यमा राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय स्वयंसेवी संस्था वा निकाय तथा स्वयंसेवक परिचालन गर्ने विषय, क्षमता विकास एवम् स्रोतसाधनको परिचालन, सूचना सङ्कलन, व्यवस्थापन र प्रतिवेदन, अन्तरसम्बन्धित विषयक्षेत्रसँगको समन्वयका विषय समावेश गर्नुपर्ने छ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम शिक्षा क्षेत्रमा भएको क्षति, प्रभाव र विपद् पश्चात् तत्कालीन आवश्यकताको लेखाजोखामा गरी आवश्यकताअनुसार शिक्षा क्षेत्रको प्रकोप प्रारम्भिक द्रुत सर्वेक्षण प्रतिवेदन फाराम भर्नुपर्ने छ।

१९. कृत्रिम घटना अभ्यास: (१) विपद् प्रतिकार्य योजना कार्यान्वयनको परीक्षण गर्न सम्बन्धित तहको नेपाल शिक्षा समूहले स्वीकृत विधि र मापदण्ड बमोजिम नमुना अभ्यास गर्नसक्ने छ।

(२) प्रकोपका कारण हुने सामान्यदेखि महाविपद् स्तरसम्मको र घटना हुनसक्ने अधिकतम सम्भावना भएको (best, worst and most likely disaster scenarios) विपद् परिदृश्य तयार गरी कृत्रिम घटना अभ्यास गर्नसकिने छ।

(३) नमुना अभ्यास गर्दा अन्तरसम्बन्धित विषयक्षेत्रसँगको समन्वय, सहकार्य साथै संघीय, प्रदेश, जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति र स्थानीय तहबीचको समन्वय र सहयोगको ध्यान दिनु पर्ने छ।

(४) नमुना अभ्यासबाट वर्तमान अवस्था, क्षमता, प्रभावित समुदाय र विद्यालयसम्मको पहुँच, अस्थायी आश्रयस्थलका लागि प्रचलित मापदण्ड अनुसारको खुला स्थल र भौतिक संरचना, समूहमा उपलब्ध दक्ष जनशक्ति, उपलब्ध सामग्री, मेसिन औजारसहितका विषयमा जानकारी प्राप्त गर्नु पर्ने छ।

(५) नमुना अभ्यासबाट समुदाय, विद्यालय वा सम्बन्धित तहमा शिक्षा क्षेत्रको विद्यमान विपद् व्यवस्थापन क्षमता र थप गर्नुपर्ने स्रोतसाधन तथा सुदृढ गर्नुपर्ने क्षमताका बारेमा जानकारी हासिल हुनेछ। सोको आधारमा क्षमताको पुनरावलोकन र आवश्यक परिमार्जन गर्नुपर्ने छ।

(६) नमुना अभ्यासबाट प्राप्त भएका जानकारी र सिकाइका आधारमा स्रोतसाधन र क्षमता सुदृढ गर्न विपद् प्रतिकार्य योजनामा आवश्यक परिमार्जन गर्नुपर्ने छ।

परिच्छेद-५

समन्वय, सहकार्य तथा निकायगत भूमिका

२०. समन्वय र सहकार्य: (१) संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहका शिक्षा समूहबिच कार्यसञ्चालनको लागि आपसी समन्वय र सहकार्य गर्नसकिने छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम सहकार्य गर्दा शिक्षा क्षेत्रको विपद् जोखिम लेखाजोखा, नक्शाङ्कन तथा आधारभूत तथ्याङ्क विवरण व्यवस्थापन, शिक्षा समूहको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तर्जुमाका विषयमा समूहबिच सञ्चार तथा सूचना आदानप्रदान, सचेतना अभिवृद्धिका लागि समन्वय गर्नुपर्ने छ।

(३) विपद् घटना घट्ने बित्तिकै स्वतः परिचालित भई स्थानीय तह शिक्षा समूहले प्रारम्भिक अवस्थाका बारेमा जानकारी सङ्कलन गर्नुपर्ने छ।

(४) यस दफा बमोजिम सम्बन्धित तहमा क्रियाशील अन्तरसम्बन्धित समूह, स्थानीय तहका शिक्षा समूहले नजिकैको पायक पर्ने गाउँपालिका वा नगरपालिकामा रहेका शिक्षा समूहसँग, प्रदेशमा अन्य प्रदेशको शिक्षा समूहसँग समन्वय र सहकार्य गर्नसक्ने छन्।

२१. मन्त्रालयको भूमिका: विद्यालय शिक्षाका लागि नेपाल शिक्षा समूहका सम्बन्धमा मन्त्रालयको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछः

- (क) विद्यालयको शिक्षण सिकाइलाई सहजीकरण गर्न गठन हुने शिक्षा समूहको परिचालनको लागि आवश्यक नीति निर्देशन गर्ने,
- (ख) संघीय शिक्षा समूहसँग आवश्यक समन्वय गर्ने,
- (ग) प्रचलित कानून बमोजिम समूहको काम कारवाहीको अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्ने गराउने,
- (घ) विद्यालय शिक्षाको शिक्षण सिकाइ वृद्धि गर्न तथा विपद् प्रतिकार्यका लागि अन्य सरोकारवाला निकायसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने,
- (ङ) शैक्षिक क्रियाकलापमा सहजीकरणका लागि गठित शिक्षा समूहको सञ्चालनका लागि आवश्यक कार्य गर्ने,
- (च) कुनै शिक्षा समूह वा समूहमा आबद्ध कुनै संस्थाले प्रचलित कानून विपरीत कुनै कार्य गरेको पाइएमा त्यस्तो समूहको विघटन गर्ने वा समूहमा आबद्ध संस्था वा सदस्यलाई समूहबाट हटाउन निर्देशन दिने।

२२. सहयोग लिन सकिने: विपद्का समयमा यस निर्देशिका बमोजिम गठन हुने नेपाल शिक्षा समूहले राष्ट्रिय विपद् जोखिम न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन प्राधिकरणको समन्वयमा रही काम कारवाही गर्नुपर्ने छ।

२३. पाठ्यक्रम विकास केन्द्रको भूमिका: पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले आपत्कालीन सिकाइको पाठ्यक्रम विकास, तालिम तथा सचेतनामूलक सामग्रीको विकास तथा अन्य विषयमा आवश्यक भूमिका निर्वाह गर्नुपर्ने छ।

२४. प्रदेश सरकारको भूमिका : प्रदेश सरकारको शिक्षा विषय हेर्ने मन्त्रालयले प्रदेश शिक्षा समूहबाट अनुरोध भएका विषयमा प्रचलित कानून बमोजिम आवश्यक भूमिका निर्वाह गर्नेछ।

२५. शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइको भूमिका: शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाइको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछ:

- (क) स्थानीय तह अन्तर्गत रहेका शिक्षा समूहको संयोजन गर्ने,
- (ख) स्थानीय तह शिक्षा समूहसँग समन्वय गरी कार्यक्रम तथा योजनाको जानकारी लिने,
- (ग) स्थानीय समूहलाई आवश्यक सहयोग तथा अन्य स्थानीय तहका समूहसँग समन्वय र सहकार्य गर्न सहजीकरण गर्ने,
- (घ) जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिको योजनामा शिक्षा क्षेत्रका क्रियाकलापहरू समावेश गर्ने,
- (ङ) संघीय तथा प्रदेशस्थित शिक्षा समूहसँग समन्वय गर्ने,
- (च) जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समितिले तोकेका अन्य कार्य गर्ने,
- (छ) निर्देशिका कार्यान्वयनको लागि आवश्यकता अनुसार विभिन्न फारामको ढाँचा, सहजीकरण सामग्रीको विकास र प्रयोग केन्द्रबाट हुनेछ।
- (ज) केन्द्रले विपद्को अवस्था अनुसारको वर्गीकरण, आपत्कालीन अवस्थामा शिक्षा, विषयगत क्षेत्र, आवश्यकता अनुसारको अनुसूचीको विकास तथा समन्वय र सम्पर्कसम्बन्धी कार्यगर्ने छ।

२६. स्थानीय तहको भूमिका: स्थानीय तहको भूमिका देहाय बमोजिम हुन सक्ने छ:

- (क) स्थानीय विपद् व्यवस्थापन समितिसँग समन्वय गर्ने,
- (ख) स्थानीय तहको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनामा शिक्षा क्षेत्रको योजना एकीकृत गर्न समन्वय गर्ने,
- (ग) स्थानीय तहको विद्यालय पाठ्यक्रममा विपद् जोखिम न्यूनीकरण र व्यवस्थापन सम्बन्धी विषय समावेश गर्न समन्वय गर्ने र
- (घ) स्थानीय तहको शिक्षा समितिमार्फत आवधिक योजनामामा विपद् व्यवस्थापनका कार्यक्रम समावेश गर्न सुनिश्चित गर्ने।

२७. विद्यालय को भूमिका: विपद्को व्यवस्थापन, पूर्वतयारी, कृत्रिम अभ्याससहितका यस निर्देशिका बमोजिमका कार्यकालागि सम्बन्धित विद्यालयको भूमिका देहाय बमोजिम हुनेछः

- (क) स्थानीय तह शिक्षा समूहसँग समन्वय गर्ने,
- (ख) वडा विपद् व्यवस्थापन समितिसँग समन्वय गर्ने,
- (ग) विद्यालयको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना तयार गरी विद्यालय सुधार योजनामा विपद् व्यवस्थापनका कार्यक्रम समावेश गर्न सुनिश्चित गर्ने,
- (घ) विद्यालयमा विपद् व्यवस्थापनलाई संस्थागत गर्ने,
- (ङ) विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यका लागि विद्यालयको क्षमता विकास गर्ने,
- (च) विद्यालय परिवार, अभिभावक र समुदायबिच विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्यबारे अन्तरक्रिया सञ्चालन गर्ने,
- (छ) विपद् घटनाको विवरण इन्टिग्रेटेड एजुकेशन म्यानेजमेण्ट इन्फरमेसन सिस्टम (IEMS) मा प्रविष्टि गर्ने।

परिच्छेद-६

क्षमता अभिवृद्धि तथा संस्थागत सुदृढीकरण

२८. शिक्षा समूहको क्षमता अभिवृद्धि: संघीय, प्रदेश तथा स्थानीय तहका शिक्षा समूहले शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापमा सहजीकरण गर्न सम्बन्धित समूहको क्षमता अभिवृद्धि गर्नसक्ने छन्।

२९. दक्षता अभिवृद्धि : (१) संघीय शिक्षा समूहले शिक्षक, कर्मचारी तथा विद्यार्थीलाई आवश्यक पर्ने तालिम, अभ्यास, पाठ्यक्रम तथा प्रशिक्षणका लागि सहजीकरण गर्नसक्ने छन्।

(२) प्रदेश शिक्षा समूहले मन्त्रालय तथा केन्द्रबाट स्वीकृत तालिम तथा अभ्यास पाठ्यक्रम बमोजिम सिकाइ सामग्रीको विकासका लागि सहजीकरण गर्नसक्ने छन्।

(३) स्थानीय तहका शिक्षा समूहले चेतना अभिवृद्धिमूलक कार्यक्रम, अभ्यासको सञ्चालनको सम्बन्धमा सहजीकरण गर्नसक्ने छन्।

३०. कार्यक्रम खर्च : (१) शिक्षा समूहको कार्यसञ्चालन प्रचलित कानून बमोजिम गर्नुपर्ने छन्।

(२) शिक्षा समूहमा आबद्ध संस्थागत प्रतिनिधित्व हुने निकायले स्वीकृत लिनुपर्ने विषयमा प्रचलित कानून बमोजिम स्वीकृत लिएपछि मात्र कार्यक्रममा खर्च गर्नसक्ने छन्।

(३) सम्बन्धित तहको भैपरी योजना लागू गर्न आवश्यक बजेट सोही समूहका सदस्यले जुटाउनुपर्ने छन्।

(४) यस दफा बमोजिम समूहबाट हुने कार्यक्रम खर्चको विवरण समूहको आगामी बैठक मार्फत सदस्यहरूलाई जानकारी गराउनुपर्ने छ।

(५) संस्थागत प्रतिनिधित्व गर्ने नेतृत्वले समूहको खर्चको समग्र विवरण आवधिक रूपमा उपयुक्त माध्यमबाट सार्वजनिक गर्नुपर्ने छ।

(६) शिक्षा क्षेत्रको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य गर्नका लागि संघ, प्रदेश तथा स्थानीय तहको सम्बन्धित निकायबाट बजेट विनियोजन गर्न पैरवी गर्नसकिने छ।

(७) सामग्री तथा सेवा खरिद गर्दा खरिदसम्बन्धी प्रचलित कानून बमोजिमको विधि र प्रक्रिया पूरागरी खरिद गर्नुपर्ने छ।

परिच्छेद-७

सूचना व्यवस्थापन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

३१. सूचना व्यवस्थापन: (१) विपद् पूर्वतयारी चरणमा शिक्षा क्षेत्रको तथ्याङ्क व्यवस्थापन तथा सूचना सम्प्रेषण केन्द्रको एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (इन्टिग्रेटेड एजुकेशन म्यानेजमेण्ट इन्फरमेसन सिस्टम- IEMIS) मा राखी सार्वजनिकरूपमा उपलब्ध हुनसक्ने छ।

(२) केन्द्र, प्रदेश तथा स्थानीय तहका शिक्षा समूहले सम्बन्धित प्रतिवेदन तथा तथ्याङ्क विवरण शिक्षा तथा मानवस्रोत विकास केन्द्रको एकीकृत शैक्षिक व्यवस्थापन सूचना प्रणाली (IEMIS) मा प्रविष्ट गरी अद्यावधिक गर्नुपर्ने छ।

(३) स्थानीय तह शिक्षा समूहले प्रकोप, सङ्कटासन्नता, विपद् जोखिम लगायतका तथ्याङ्क विवरण, समूहको योजना, प्रगति प्रतिवेदन तथा अन्य जानकारी सम्बन्धित शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाईलाई छिटोछरितो र भरपर्दो माध्यमबाट आवधिकरूपमा पठाउनुपर्ने छ।

(४) शिक्षा विकास तथा समन्वय इकाई, स्थानीय तह शिक्षा समूह, स्थानीय तह वा सम्बन्धित विद्यालयसँग समन्वय गरी प्राप्त सूचनालाई तत्कालै मन्त्रालय तथा केन्द्रबाट सञ्चालित पोर्टलमा प्रविष्ट गरी अद्यावधिक गर्नुपर्ने छ। साथै सम्बन्धित प्रदेशलाई समेत जानकारी गराउनुपर्ने छ।

३२. अनुगमन: (१) शिक्षा समूह तथा समूहका कार्यका सम्बन्धमा केन्द्रको हकमा मन्त्रालयले र प्रदेशको हकमा प्रदेशको शिक्षा विषय हेर्ने मन्त्रालयले र स्थानीय तहको हकमा सम्बन्धित स्थानीय तहले अनुगमन गर्न, गराउनसक्ने छन्।

(२) उपदफा (१) बमोजिम अनुगमन गर्दा विभिन्न चरणका क्रियाकलापका साथै समग्र योजनाको अनुगमन गर्नु, गराउनुपर्ने छ।

(३) त्यसरी अनुगमन गर्दा प्रचलित कानून तथा स्थापित अभ्यास बमोजिमको विधि र प्रक्रिया अपनाउनुपर्ने छ।

३३. **मूल्याङ्कन:** (१) नेपाल शिक्षा समूहको कार्यको मूल्याङ्कन तथा सुधारका विषयमा अनुगमन गर्ने निकायले मूल्याङ्कन गर्ने छन्।

(२) नेपाल शिक्षा समूहको मूल्याङ्कन प्रचलित कानून तथा मानवीय सहायताका सम्बन्धमा स्थापित मान्यता बमोजिमको विधि र प्रक्रिया अपनाइने छ।

परिच्छेद-८

विविध

३४. **गुणस्तर र मापदण्ड निर्धारण:** (१) शैक्षिक उन्नयनका लागि आवश्यक गुणस्तर तथा मापदण्ड मन्त्रालय तथा अन्तर्गतका निकायबाट व्यवस्था भए बमोजिम हुने छन्।

(२) शिक्षा क्षेत्रको विपद् जोखिम तथा प्रभावको लेखाजोखा गर्ने विधि, प्रक्रिया तथा सामग्रीसम्बन्धी विषय विपद्का सम्बन्धमा प्रचलित कानून, मन्त्रालय तथा मातहतका निकायले समय समयमा निर्धारण गरे बमोजिम हुने छन्।

३५. **बैठकसम्बन्धी विशेष अवस्था:** (१) बाढी, पहिरो, आगलागी, भूकम्प जस्ता आपत्कालीन अवस्थाको कारण सम्बन्धित शिक्षा समूहको बैठक बस्न नसकेमा उपलब्ध सदस्यले समन्वय गरी तत्काल सम्पन्न गर्नुपर्ने जिम्मेवारी वहन गर्नसक्ने छन्।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कार्यका सम्बन्धमा सम्बन्धित शिक्षा समूहको आगामी बैठकमा जानकारी गराउनुपर्ने छ।

(३) उपदफा (१) बमोजिम गरेको छलफलका सम्बन्धमा सञ्चारका विधिमाफतसमेत यस्ता विषयमा निर्णय गर्न सकिने हुन्छ।

३६. **अन्य कार्य गर्ने:** केन्द्रले यस निर्देशिका बमोजिम आफ्नो भूमिका पूरा गर्नुका अतिरिक्त विपद्का समयमा प्रभावका आधारमा शिक्षा क्षेत्रको विपद् स्तर विश्लेषण तालिका तयार गरी नेपाल शिक्षा समूहमा पेस गर्ने, सामान्य, मध्यम र ठुला र महाविपद्का सूचकहरू अनुसूची-३ बमोजिम तयार गर्ने छन्।

३७. **विद्यालय नआएका बालबालिका सम्बन्धमा:** विद्यालय आउने उमेर भए तापनि विभिन्न कारणले विद्यालय नआएका बालबालिकालाई आपत्कालीन अवस्थामा सिकाइ निरन्तरता गर्न प्रचलित कानून बमोजिम उपयुक्त वातावरणमा सिकाइ व्यवस्था गर्न समूबाट पहल गरिने छन्।

३८. **स्रोत सामग्री:** विपद्का समयमा आवश्यक पर्ने तालिम, नमुना अभ्यास तथा अन्य कार्यका लागि पाठ्यक्रम विकास केन्द्रले स्वीकृत गरेको सन्दर्भ सामग्री मात्रै प्रयोग गर्नुपर्ने छन्।

३९. निर्देशन दिन सक्ने:- (१) शिक्षा समूहका काम कारवाहीका सम्बन्धमा मन्त्रालयले समय समयमा निर्देशन दिनसक्ने छ।

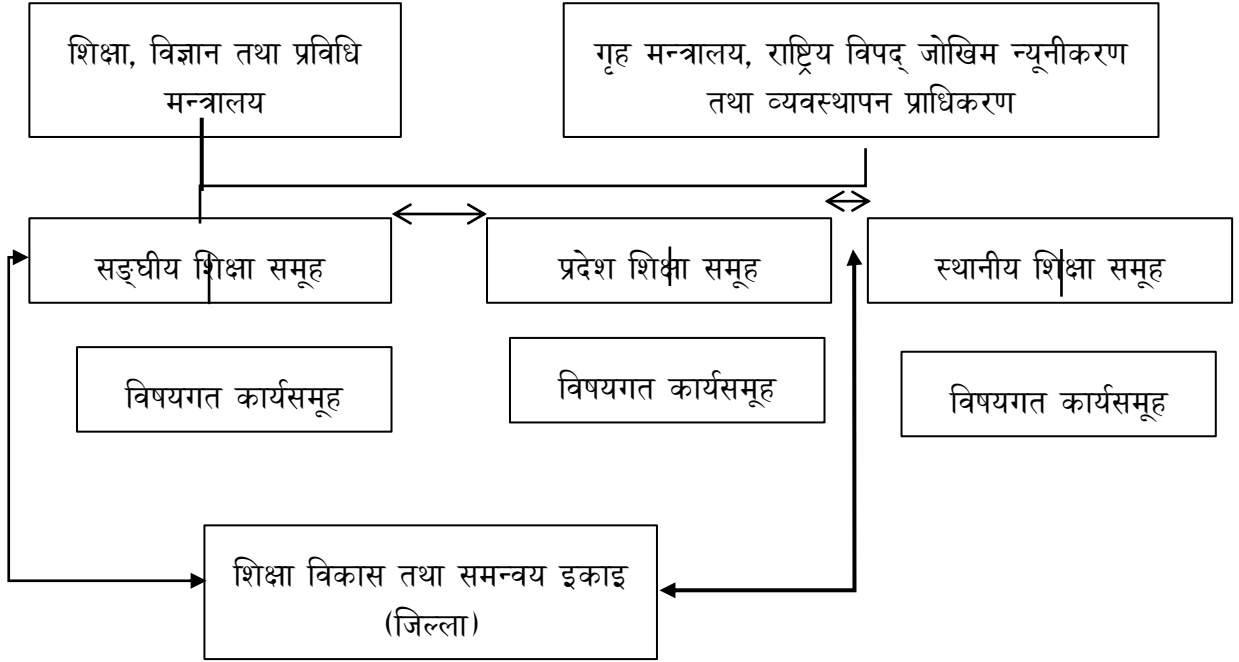
(२) उपदफा (१) बमोजिमको निर्देशनको पालना गर्नु सम्बन्धित शिक्षा समूहको कर्तव्य हुने छ।

४०. निर्देशिकाको कार्यान्वयन: (१) यस निर्देशिकाको कार्यान्वयनमा कुनै द्विविधा भएमा मन्त्रालयले आवश्यक व्यवस्था गर्नसक्ने छ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम मन्त्रालयले गरेको व्यवस्था शिक्षा समूहको सञ्चालनका लागि अन्तिम हुने छ।

अनुसूची- १

(दफा ६ को उपदफा (३) सँग सम्बन्धित)
शिक्षा समूहको सङ्गठन संरचना र समन्वय संयन्त्र चित्र

अनुसूची-२

(दफा १८ को उपदफा (१) सँग सम्बन्धित)
शिक्षा समूहको विपद् पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजनाको ढाँचा

परिच्छेद १ परिचय

- १.१ पृष्ठभूमि
- १.२ उद्देश्यहरू (लक्ष्य, उद्देश्यहरू)
- १.३ योजना तर्जुमा तथा कार्यान्वयन विधि र कार्यपद्धति

परिच्छेद २ शिक्षा क्षेत्रमा प्रकोप, सङ्कटासन्नता र जोखिम विश्लेषण

- २.१ समग्र विपद् तथा जलवायु जोखिम
- २.२ विद्यालयको विपद् सङ्कटासन्नता
- २.३ विद्यार्थीको विवरण
- २.४ शिक्षकको विवरण
- २.५ शिक्षा क्षेत्रका कर्मचारीको विवरण
- २.६ शिक्षण सामग्रीको लेखाजोखा

परिच्छेद ३ विपद्को परिदृश्य र पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना

- ३.१ विपद् परिदृश्य
- ३.२ घटना विवरण
- ३.३ शिक्षा क्षेत्रमा पर्ने असर
- ३.४ प्रतिकार्य रणनीति
- ३.५ आवश्यकता र विद्यमान क्षमता विश्लेषण
  - (क) आवश्यक क्षमता
  - (ख) उपलब्ध र अपुग क्षमता
- ३.६ परिदृश्यका लागि शिक्षा क्षेत्रको पूर्वतयारी तथा प्रतिकार्य योजना
  - ३.६.१ आधारभूत र सामान्य पूर्वतयारी कार्ययोजना (**General Preparedness**)
    - ३.६.२ पूर्वानुमान एवम् परिदृश्यमा आधारित पूर्वतयारी र अग्रिम कार्ययोजना
    - ३.६.३ सामान्य पूर्वतयारी योजना कार्यान्वयन गर्न स्रोत व्यवस्थापन
    - ३.६.४ प्रतिकार्यका लागि विपद् तथा जलवायुजन्य जोखिम कमगर्न गरिने अनुकूलन र अल्पीकरण कार्यहरूका योजना
    - ३.६.५ शिक्षा निरन्तरताको लागि योजना
    - ३.६.६ अनपेक्षित विपद् परिस्थितिका लागि योजना

३.६.७ लैङ्गिक, सामाजिक एवम् समावेशिता र अपाङ्गता भएकाहरूको विशिष्ट आवश्यकताको सम्बोधन गर्न क्रियाकलाप र रणनीति

३.६.८ सञ्चार तथा पैरवी योजनापूर्वतयारी चरणमा सञ्चार तथा पैरवी

परिच्छेद ४ कृत्रिम घटना अभ्यास तथा योजनाको परीक्षण

४.१ कृत्रिम घटना अभ्यास

४.२ कृत्रिम घटना अभ्यास कार्यतालिका

४.३ कृत्रिम घटना अभ्यासका लागि सन्दर्भ सामग्री

परिच्छेद ५ समन्वय र सहकार्य

४.१ संघ, प्रदेश, जिल्ला र स्थानीय शिक्षा समूहहरूसँगको समन्वय र सहकार्य

४.२ अन्तरविषयगत र अन्तरनिकायगत समन्वय र सहकार्य

परिच्छेद ६ सूचना व्यवस्थापन, सञ्चार तथा पैरवी रणनीति

५.१ सूचना व्यवस्थापन

५.२ सञ्चार तथा पैरवी रणनीति

परिच्छेद ६ अनुगमन र समीक्षा

६.१ अनुगमन संयन्त्र र कार्यसूची

६.२ अनुगमन र मूल्याङ्कन कार्ययोजना

६.३ योजनाको समीक्षा र परिमार्जन

अनुसूची:

(१) शिक्षा क्लस्टरका संस्थाहरू र सम्पर्क व्यक्तिहरूको सूची

(२) अन्य क्लस्टरको सम्पर्क व्यक्तिहरूको सूची

(३) विपद्को स्तर निर्धारण गर्न मापदण्ड र सूचकहरू (सामान्य, मध्यम, ठुलो र महाविपद्)

(४) I RA, M RA तथा क्षति र आवश्यकता मूल्याङ्कनसम्बन्धी अन्य फारामहरू

(५) सञ्चार-वृक्ष चित्र

(६) अनुगमन तथा मूल्याङ्कन फाराम

(७) सन्दर्भ सामग्री (योजना तयार गर्दा सार/आधार लिइएका सामग्री)

(दफा ३६ सँग सम्बन्धित)

प्रभावका आधारमा शिक्षा क्षेत्रको विपद् स्तर विश्लेषण तालिका

१. सामान्यस्तरको विपद् (Minor Disaster) । तथ्याङ्क कोड - L0	२. मध्यमस्तरको विपद् (Major Disaster) । तथ्याङ्क कोड - L1
३. ठुलोस्तरको विपद् (Severe Disaster) । तथ्याङ्क कोड - L2	४. महाविपद् (Catastrophic Disaster) । तथ्याङ्क कोड - L3 (महाव्याधी, महाभूकम्प आदि)

विपद् स्तरको नाम एकीकृत विद्युतीय तथ्याङ्क प्रणाली (BIPAD Portal) मा प्रयोग गरिएको नामसँग तालमेल हुने गरी प्रयोग गरिएको छ ।

प्रकोप, विपद्का सूचकहरू	विपद्को स्तर				
	सामान्यस्तरको विपद् L0	मध्यमस्तरको विपद् L1	ठुलोस्तरको विपद् L2	महाविपद् L3	
विपद्को कारण मृतक वा वेपत्ता हुने विद्यार्थी, शिक्षक तथा कर्मचारीको सङ्ख्या	०	१०	१०	५०	
विपद्को कारण घाइते वा विरामी हुने विद्यार्थी, शिक्षक तथा कर्मचारीको को सङ्ख्या	२०	५०	१००	५००	
आश्रयस्थलमा राख्नु पर्ने विपद् प्रभावित परिवारको सङ्ख्या (समय अवधि कम्तीमा सात दिन)	२०	५०	१००	५००	
खाद्यान्न उपलब्ध गराउनु पर्ने परिवारको सङ्ख्या (समय अवधि कम्तीमा सात दिन)	२०	५०	१००	५००	
प्रकोप विस्तार भएको वा विपद् प्रभावित क्षेत्र	१ स्थानीय तह	१ स्थानीय तह	२ वा सो भन्दा बढी स्थानीय तह	२ वा सो भन्दा बढी प्रदेश	
प्रकोप/विपद्का कारण पठनपाठन बन्द हुनसक्ने विद्यालय सङ्ख्या र बन्द हुने दिन	१० विद्यालय, ७ दिन	१० विद्यालय सम्म, १४ दिन	१० देखि ५० विद्यालय, १४ दिन भन्दा बढी	५० भन्दा बढी विद्यालय, १४ दिनभन्दा बढी	
किताव, कापी लगायतका शैक्षिक सामग्री क्षति भएका विद्यार्थी सङ्ख्या	१०० जना	२०० जना	५०० जनासम्म	५०० जना भन्दा बढी	

५ ओटासम्म कक्षाकोठा तथा अन्य भौतिक संरचना क्षति भएका विद्यालय सङ्ख्या	५	१० सम्म	५० सम्म	५० भन्दा बढी	
विद्यालयमा पठनपाठन सामग्री क्षतिको अवस्था	सामान्य, थप सहायता नचाहिने ।	थप सहायता आवश्यक पर्न सक्ने	प्रदेशको क्षमताले गर्न सकिने	प्रदेशको क्षमताले गर्न नसकिने	
समुदायमा धनसम्पत्ति र जीविकाको हानी नोक्सानी	न्यून	मध्यम	उच्च	उच्च	
विपद् प्रतिकार्य एवम् आपत्कालीन सहायता सेवाको उपलब्धता (जनशक्ति, उपकरण, सामग्री, भौतिक संरचना)	आवश्यक पर्ने सहायता स्थानीय तह मै उपलब्ध भएको ।	बाह्य सहायता चाहिन सक्ने	प्रदेशको क्षमताले पुग्ने	प्रदेशको क्षमताले नपुग्ने	
सम्भावित प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष कास्केडिङ (अन्य प्रकोप उत्पन्न हुन वा फैलिन सक्ने) असर	न्यून	मध्यम	मध्यम	उच्च	
सङ्क्रामक, सरुवा रोग फैलिने जोखिम	न्यून	मध्यम	मध्यम	उच्च	
(अन्य सूचकहरू थप्न सकिनेछ)					
विपद् प्रतिकार्यको नेतृत्व गर्ने प्राथमिक जिम्मेवारी	स्थानीय तह	स्थानीय तह	प्रदेश	संघ	
सम्भावित सहयोग	जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति	जिल्ला विपद् व्यवस्थापन समिति, प्रदेश	संघ	अन्तर्राष्ट्रिय आव्हान	